

Porezna, na drugi strani sta molela kvišku oba roglja Črne prsti, potem Lajnar, Tonderskofel (Donnerkogel) in Ratitovec (Ratičouc).« Nadalje je postavil trditev, ki še danes ni potrjena, namreč, da »kdaj so tirolski kmetje zapustili svojo domovino in se naselili v naših hribih, lahko zgodovinarji postrežejo s točnim datumom (mag der historische Verein mit genaueren Daten belegen). Soričani se sicer oblačijo po kranjsko in govore slovensko, da pa niso pozabili jezika svoje stare domovine, je dokazal pogovor s starejšim možem, ki je imel v ustih pipo in vlekel butaro suhljadi. Malo pred vasjo se je nama pridružil. 'Kako se imenuje hrib na oni strani?' sem ga vprašal. Odgovoril je: 'Temí hribi se pravi auf unsere Sprachen Dunderskofel.' — 'S katerega hriba je najlepši razgled, moj stari?' Odvrnil je:

'Von der Černa-perst, da sait mer wait assi.'«

»Oglasila sva se tudi v župnišču. Župnik, dober, astmatičen starejši mož, naju je lepo sprejel. Pogostil je naju s kozarcem vina in onimi majhnimi kozjimi siri, ki jih pripravijo bovški pastirji, ki najamejo v bohinjskih planinah pašnike in se selijo s svojimi kozami (Ziegenkaesen, wie sie die Flitscher Hirten auf den von ihnen gepachteten Wocheiner Alpen bereiten). Veliko nama je pripovedoval o običajih in navadah tamkajšnjih nemško-kranjskih otrok, o strašnih zimah v hribih in snežnih viharjih, ki ga zajamejo pri izvrševanju poklica-službe, o neozdravljivi bolečini v prsih (Brustuebel), ki jo je dobil s prehladi. Sedaj počiva dobrotnik že dolgo v hladni zemlji, kjer mu šuštiyo uspavanko pokopališke lipe...«

Vincencij Demšar

POPLAVE V POLJANSKI DOLINI

Ob spominih na svoje 50-letno bivanje v Gorenji vasi lahko rečem, da je bila Poljanska Sora (Poljanščica) najbolj vabljiva reka v naši čudoviti lepi Sloveniji. Njen tok je miren, reka tako rekoč nevarna. Ni mi znano, tudi po pripovedovanju od mene starejših ljudi, da bi kdorkoli utonil v njej, razen ljudi, ki so se utopili v samomorilnem namenu, kar ni redko, in pa edina žrtev poplave iz leta 1926, ko je na Lednici pri Žireh narasli pritok odnesel starejšega človeka, da je pri tem utonil. Reka se skoraj neslišno vije skozi Poljansko dolino, slišati jo je le tam, kjer se na širokem produ razširi ter preliva po kamenju, pa tam, kjer so jezovi. Ima precej tolmuinov, ki so za kopanje kar najbolj pripravní.

Živo mi je v spominu, kako sva z bratom v maju 1915. leta pešačila iz Ljubljane prek Jeprce, Škofje Loke, Poljan, Gorenje vasi in Žirov ter Razpotja v Ledine nad Spodnjo Idrijo. Na binškošni ponedeljek istega leta je verolomni italijanski zaveznik napadel Avstrijo. Pri tem si je pa izgovoril kot nagrado za vstop v vojno kos naše lepe slovenske zemlje, ki jo je po koncu prve svetovne vojne po rapalski pogodbi tudi obdržal,

dokler se ni naš narod po težkih žrtvah v drugi svetovni vojni spet osvobodil neznosnega tujega jarma. Ker so takrat vse ljubljanske srednje šole (obiskoval sem I. drž. gimnazijo, brat pa realko) zaprli ter jih preuredili v vojne bolnice, so šolsko leto 1914-15 predčasno zaključili. Ker sva z bratom računala na 4-mesečne počitnice, sva sklenila, da odideva v Ledine, kjer je učiteljevala najina teta, ki so jo klerikalne oblasti pregnale s tremi malimi otroki iz Žirov v Ledine. Ker nisva dobila dovoljenja za potovanje do Škofje Loke, sva odšla peš in še isti dan prišla na Selo pri Žireh, kjer sva prenočila pri »Kendovcu«. Po izdatni večerji nama je ljubezniva gospodinja postlala na senu, kjer je malo okno nudilo pogled na Modrijanovcev jez, ki ga je imel pri daleč znani sekirni kovačnici. Ob šumljanju Sore, ki je pela svojo pesem, sva tako sladko zaspala, da so naju zbudili šele poljubi sončnih žarkov.

Sora je bila čista, da se je človek lahko brez skrbi odžejal, kamni pa bleščeče beli, kot da jih je kdo s ščetko očistil. Nič čudnega, da so ob takih pogojih med obema vojnama kaj radi prihajali Ljubljanci z otroki na oddih, in to leto za

Pri trgovini J. Dolinarja v Poljanah je voda segala do označene (x) višine

letom. Lahko bi jih navedel lepo število. Zanimivo je, da je samo v Gorenji vasi in bližnji okolici bilo julija in avgusta prek 250 nočnin. Ob vodi je bilo zelo živahno, večeri prijetno družabni. V Poljanah, Gorenji vasi in na Selu pa so bile številne kabine za kopalce. Kako prijetno osvežujoča je bila v vročih poletnih dneh ne premrzla Sora!

Ne rečem, saj je še vedno v primerjavi z drugimi rekami razmeroma čista, vendar so le po večjem deževju kamni očiščeni, zato pa so na obrežnem grmovju gnusne krpe iz plastike, ki opravilčujejo naziranje, da človek zavestno uničuje lepo in deviško čisto naravo. Trdim, da je Sora mirna, nenevarna in privlačna voda, vendar pa občasno tako strahovito zdivia, da še pogumnega človeka prestraši.

Že vestni kronist in opisovalec naše lepe ožje domovine Janez Vajkard Valvasor nam opisuje v četrtem zvezku (str. 601 Krajčeve izdaje iz let 1877—1879) katastrofalno povodenj v septembru leta 1658: »Pri Škofji Loki se je utrgal oblak, ki je prinesel reki Poljanščici toliko vo-

de, da je odnesla mnogo hiš, mlinov in hlevov z ljudmi in živino vred. Videti je bilo plavati mnogo kmetskih hiš ter je bilo več milj daleč najti utopljenec.« To povodenj prikazuje nazorno tudi slika na isti strani te knjige. Po sliki sodeč so prikazane Poljane, in sicer tam, kjer se Hotoveljščica izliva v Soro, v ozadju pa so videti Blegoš in sosednji vrhovi. V prvi knjigi iste izdaje pa piše na str. 120: »Pölland (imenovane Polane) ležijo eno miljo nad Škofjo Loko, v mali soteski med visokimi hribi ob reki Poljanščici. Tu se je pred nekaj leti utrgal tak oblak, da je odneslo veliko ljudi, živine, mlinov in hiš.« V isti knjigi, na strani 156 pa piše: »Poljanščica (Palanschiza) izvira v visokogorju nad Škofjo Loko ter se združi s Selščico tik pod Škofjo Loko. Je to deroča voda, ki je ne morejo ustavljati nobene ovire, posebno če zelo dežuje in ji priteče mnogo vode. Približno pred 20 leti se je v tej pokrajini utrgal oblak, ki je tako napolnil in razdivjal Poljanščico, da je odnesla mnogo ljudi in živine ter mlinov in hiš, žene mnogo mlinov ter je v njej postviri in drugih rib.«

Kot sekundarij v Mariboru sem leta 1924 sklenil, da bom kot zdravnik lajšal človeku trpljenje na odmaknjenem podeželju, ker sem bil kot ljubitelj narave sit življenja v mestu. Ko sem zaključeval bolniško prakso 1925 v Ljubljani, sem začel zbirati podatke, kje bi se lahko naselil. Takrat mi je bilo na voljo nad 10 mest okrožnega zdravnika, med njimi tudi okrožje Trata nad Škofjo Loko za občine Žiri, Trata (Gorenja vas), Poljane, Javorje in Oselica, kjer še dotlej ni bilo nikoli stalnega zdravnika. Po nekem razgovoru z dr. Tonetom Jamarjem sem se odločil, da zaprosim za to službeno mesto. Na voljo mi je bilo dano izbrati sedež v Žireh ali v Gorenji vasi. Za okrožje Trata sem se odločil predvsem zato, ker me je vabila lepa narava in pa Sora, ki mi je bila v tako dobrem spominu, ker sem v letih 1912 do 1914 z bratom preživel počitnice v Žireh. Najbolj živo se mi je pa vtisnila v spomin že opisana pot v dolino: vsi travniki so bili v najlepšem cvetju in polni živobarvnih metuljev, kukavičje kukanje

naju je spremljalo ves dan, zvečer pa nama je Sora pela uspavanko.

Da bi izbral sedež svojega dela, sem se 22. 6. 1925 napotil v Poljansko dolino. Z avtobusom sem prišel dopoldne v Gorenjo vas, takoj popoldne sem se pa z vozom peljal proti Žirem. Že takoj med vožnjo je pričelo zelo deževati, tako da sem z voznikom kljub dežniku ves premočen prispel v Žiri. Z voznikom sva se ustavila v gostilni pri Bahaču, kjer sem upal dobiti željene informacije. Tam sem srečal ljudi in sem se z njimi pogovarjal, kako bi bilo, če bi si izbral Žiri za sedež svojega dela.

Ves čas naših pogovorov je zelo lilo. Proti večeru pa pride nek gost in reče: »Poplava bo.« Ob teh besedah sem se spomnil, da sem v Žireh svoj čas videl v neki trgovini razglednico, kakšne so Žiri ob poplavi.

Ura se je hitro pomikala proti noči, a je še vedno lilo, tako da je prišla voda že do praga gostilne. Ko sem pomislil na vrnitev, so mi navzoči zagotovili, da pri Selu ne bomo mogli dalje, ker je cesta poplavljena. Prenočil sem pri bivšem tovarišu iz prve svetovne vojne, ki

sem bil z njim skupaj do zloma Avstro-ogrske. Doma je bil iz Nove vasi (Franc Primožič, po domače Brckov).

Naslednjega dne me je voznik peljal proti Gorenji vasi. Takrat sem videl, kakšno razdejanje je naredila narasla Sora. Cesta na Selu je bila razdrta, da sva komaj prišla skozi. Jez, ki na Fužini zagrajuje Soro za elektrarno, je bil do polovice porušen. Voda je odnesla vse mostove od Žirov do Škofje Loke, razen betonskega na Trebiji, odnesla pa je tudi vse jezove, pustila je le pol jezu fužinske elektrarne. Takrat sem pomislil, da me je usoda opomnila, kaj lahko vse doživim, če se naselim v Poljanski dolini. Ker sem videl žirovsko kotlino v vodi, sem se takoj odločil, da si izberem za sedež Gorenjo vas.

Dne 14. septembra 1925 sem za stalno prišel v Gorenjo vas in pričel z delom. Ker sem bil mestni otrok-Ljubljančan, ki je poznal deželo samo z lepe strani, sem kaj hitro okusil, kako težko je »orati ledino«. Toda naporji me niso mogli prestrašiti. Bil sem vseskozi zdrav, zelo krepak in mlad — nisem še dopolnil 25 let — ter vnet orodni telovadec,

Od povodnji razdejana hiša sekirnega kovača Krmelja v Hotovlji

bil sem tako rekoč neuničljiv. Z brez-kompromisno upornostjo sem premagal vse ovire in napore.

V nedeljo 7. novembra smo namerala-vali člani Sokola narediti popoldne peš izlet v Lučine. Ponoči je vso noč zelo deževalo in Sora je tako narasla, da je v nedeljo zjutraj tekla okoli bivše Ka-larjeve žage v Gorenji vasi. Ker je bila po dežju lepa nedelja in zrak izredno čist, smo res uživali na tem izletu. Ob pogledu na Soro in zaradi doživetja v juniju 1925 sem slutil, da bom še mar-sikaj doživel v dolini. Moje slutnje so se kaj kmalu uresničile.

Dne 27. 9. 1926 me je nekako ob 5. uri zjutraj zbudil zvonec. Prosili so me, naj grem v Kladje, kjer je neka žena na tem, da izkrvavi. Ker sem bil prepričan, da gre za splav, sem se takoj napravil, vzel porodni kovček, prišlecu pa sem velel napreči voz. Zunaj je med tem zelo deževalo. Voznik me je v velikem nalivu pripeljal do betonskega mostu na Trebiji, voz pa zapeljal pod kozolec, da ne bi med povratkom sedela v luži. Ko sem šel čez most, sem videl, da je Sora že zelo narasla, je pa manjkalo približno še en meter do vrha obeh obokov. V nalivu sem šel v hrib do bolnice, izvršil potrebno operacijo. Nato sem se ves premočen podal nazaj do mostu. Ko sem hotel čez most, sem videl, da je Sora med tem tako narasla, bilo je nekako okoli osme zjutraj, da sem bredel po mostu do sredine meč.

Domov sem se vrnil brez nezgode, lahko pa bi bilo drugače, ker je še ved-no zelo lilo. Kot sem čez nekaj dni zve-del v Žireh, se je vse pričelo s tem, da je približno ob polnoči na lepem treščilo v Stari vasi v Homčevo hišo, ki je po-gorela, potem pa je neprenehoma lilo dalje. Najvišja je bila voda nekako ob 14. uri, ko je pretrgalo na Fužini že imenovani jez. Voda je bila tako visoka, da je bila vsa ravnina okoli Gorenje va-si do obronkov eno samo veliko jezero. Voda je že tekla okoli Sokolskega doma (sedaj dom TVD Partizan) v Gorenji va-si. Najhuje je bilo, da so se vsi kanali zamašili in se je zemlja trgala v velikih plazovih. Cesta proti Žirem je na treh mestih po dolgem zdrselo v globino, ce-

sto v Sovodenj pa je od trebijskega mostu do Fužin do hriba odplavilo. Po-vsod so bili neprehodni zemeljski pla-zovi. Na Selu je cesto zasul zemeljski plaz, ki je prinesel celo gozdno parcelo z bukvami vred in pokril Brezarjevo hišo z gospodarskim poslopjem vred. Na mnogih krajih so bili na cesti veliki ze-meljski plazovi, posebno velik je bil plaz v Srednji vasi, ki je onemogočal vsak promet. V Gorenji vasi je zamašilo tako imenovano Babnikovo grapo, da je potem nanoselo več metrov na visoko zemlje in kamenja. Pri Ferbarju v Go-renji vasi, kjer sem stanoval, gospodar-ja ni bilo doma, bil sem edini možki, ki je lahko reševal. Pod hišo je bil na sre-čo zelo širok kanal, ki je zajemal vodo iz grape in iz studenca, ki je pritekal po debelejši cevi iz rezervoarja. Pod cevjo je bila železna mreža, skozi katero se je voda odtekala v kanal. Vode je bilo toliko, da je studenec, ki je bil po-leti in pozimi enako stalen, tako narasel, da je odtočna cev več dni komaj požira-la vodo iz rezervoarja. Ko pa se je za-radi usada v hribu nad studencem mre-ža zamašila, se je vsa obilna voda kopi-čila z blatom vred okoli rezervoarja. Voda je kar naprej naraščala in skozi vrata drla v prostor, kjer je pek imel pekarno in mesil kruh. Prav malo časa pred tem so pri hiši prezidavali in raz-delili velik prostor v dva prostora. V drugem prostoru je bila pravkar adap-tirana moja ordinacija. V pekarni se je voda hitro dvigala in bal sem se, da prebije še ne popolnoma suhi zid. Na srečo sem imel pri roki težak železen drog, da sem z njim predrl tenak zid in naredil tako izdaten odtok za vodo. Pozno v noč smo z velikimi lonci od-stranjevali vodo, medtem se mi je pa posrečilo, da sem očistil mrežo pod stu-dencem, sicer bi voda napojila sveži zid in povzročila veliko škodo v moji hišni lekarni. Ponoči so skozi kanal bobnele skale, ki jih je prinesel plaz. Ker je ob-stajala nevarnost, da se utrga plaz tudi nad hišo, sem za vsak primer spravil vse instrumente v kovček, da rešim vsaj to.

Ta dan zaradi silovitega naliva ni pri-šel k meni noben bolnik. Kljub nalivu

Del razdejanega Fortunovega mlina v Hotovljah

sem opazoval s Tabora, kako voda narašča in trga vse, kar bi jo oviralo pri njenem teku. Videl sem, kako narašča pri že omenjeni Kalarjevi žagi, ob kateri so bili trije veliki skladi desk. Narasla voda je vsakega od teh skladov dvignila in odnesla v glavni tok do tja, kjer se Brebovščica izteka v Soro (tako imenovani Zajčji brod). Tam se je vsak od skladov razsul. Ko ni bilo več desk, je ostala samo še žaga. Ko se je voda še dvignila do strehe, se je žaga stresla in jo je vodni tok odnesel do Zajčjega broda, kjer se je sesula in izginila v valovih. Pri Strojariju v Gorenji vasi je prišla voda do strehe, enako tudi pri gasilskem domu. Mostarjevega Franceta, ki je imel svojo delavnico tik ob mostu, so vojaki reševali skozi streho, da ne bi utonil v hiši, v kateri se je voda hitro dvigala. Ravno kak dan prej je namreč prišla četa graničarjev, ki se je imela porazdeliti ob meji od Mrzlega vrha do Bohinjske Bistrice. Ti graničarji so požrtvovalno pomagali, kjer je bilo potrebno. Kakor so mi graničarji pripovedovali, so kak teden pred prihodom v Gorenjo vas reševali ob strahovito na-

raslem Vardarju, ki je napravil še hujšo poplavo kot Sora.

V Poljanah se je razlila Sora v široko jezero, ter je pri hiši trgovca Dolinarja prišla skoraj do prvega nadstropja ter preplavila trgovino. Na srečo je bila hiša solidno zgrajena, gradil jo je nekaj let prej inž. Kasal, ki je zgradil tudi betonski most na Trebiji. V Todražu je odneslo Kovaču mlin in žago in je bilo na tem mestu videti le še razmetano kamenje in mlinske kamne, ki jih voda ni mogla odploviti. Tudi Dolenja Dobrava je bila zelo prizadeta, saj sem s Tabora videl, kako so se ljudje reševali na strehe, boječ se za svoje življenje in v strahu, da bo odneslo hiše. Hotoveljščica je razdirala po mlinih in žagah v Hotovljah. Slika pa nazorno kaže, kako je zdelalo kovačijo sekirnega kovača Krmelja in Fortunov mlin. Kovaču Krmelju je pod hišo odnesla cesto in je usad odtrgal celo stran hiše, da se je videlo od zunaj v hišo. Pri Mostarju v Hobovšah si je Hobovščica utrla strugo kar skozi sredo hiše.

Na Selu pri Žireh je pritok Sore, v kateri se v sušnem poletju ne bi mogel

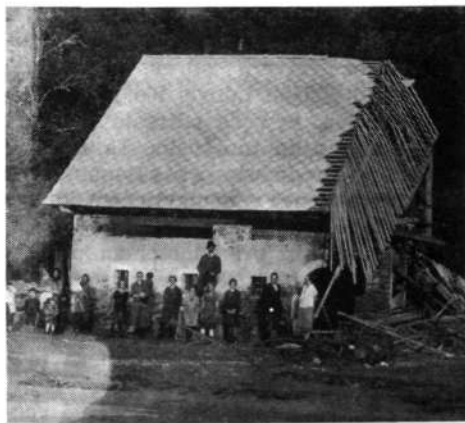
odžejati, odnesel kar štiri hiše, med njimi tudi Kafurjevo gostilno. Ostal pa je razen betonskega mostu na Trebiji samo še most na Hotavljah in most v Srednji vasi, o katerem bo še govora. Na Hotavljah je odneslo most v juniju 1925 in je takrat župan Uršič skupaj s sosedi, ki so imeli svojo zemljo tudi na desnem bregu Sore, zgradil tako visok most, da ga tudi tako narasla Sora ni mogla odnesti. Sreča, da je ostal ta most, sicer ne bi bilo mogoče od Trebije pa do Srednje vasi priti čez Soro. Če sem hotel v Žirovski vrh ali v Lučine, sem moral pešačiti do Hotavelj. Kmalu po tej nesreči sem šel reševati v Žirovski vrh ženo, ki ni mogla roditi. Kazalo ni drugega, kot da jo, kakor bo pač šlo, spravim čimprej v bolnico, kjer bi ji morda z operacijo rešili življenje. Pa kako? Kolovoz, ki vodi v Žirovski vrh, je bil tako razrit, da smo potem, ko smo ji postlali na vozu, po razritem kolovozu, kjer so bile kotanje globoke do enega metra, štirje tako rekoč prenašali voz čez te kotanje. Voz sem spremljal do hotoveljskega mostu, nato pa so jo čez Lučine in Polhov Gradec prepeljali v Ljubljano, kjer je bila operirana.

Od leta 1925 do 1936 sem se vsak torek in petek vozil v Žiri, kjer sem ordiniral v občinski hiši. Ob najhujših primerih pa tudi ob drugih dneh.

Dne 28. 9. 1926, dan po silni poplavi, je bil torek, pa so mi zagotovili, da na noben način ne bom mogel priti v Žiri. To je bil edini dan v enajstih letih, ko nisem prišel v Žiri. Dne 1. oktobra (v petek) pa sem spet ordiniral v Žireh. Seveda sem moral precejšen kos poti pešačiti, večkrat gazeč blato in pri Maharjevi grapi, kjer je bil najbolj strm usad, sem si moral pomagati z lestvijo, ki jo je verjetno s hriba nekdo prinesel. Enako sem moral pešačiti tudi v Oselico, Sovodenj itd. Kot sem že omenil, so bile po dolini vse njive dobesedno zasute s kamenjem. Ljudje so bili obupani, a so se spet lotili dela, da odstranijo vse, kar je nanesla Sora. Pri tem je ljudem prav izdatno pomagal Rdeči križ Slovenije, zato smo leta 1927 imeli ustanovni občni zbor krajevne organi-

zacije RK Gorenja vas, ki je vsa desetletja delovala in deluje še danes z izjemo med okupacijo, ko je okupator ukinil vse množične organizacije.

Pozabil sem po vrstnem redu še en primer visoke razdiralne Sore. Bilo je neke nedelje sredi julija 1926, ko je imel biti na Zaki pri Bledu župni zlet gorenjske sokolske župe Kranj. Tudi članstvo sokolskega društva Gorenja vas-Poljane se je pripravilo za ta nastop. Ko smo se zjutraj z vozom peljali proti Škofji Loki, je bilo oblačno in je rosilo. Iz Škofje Loke smo se z vlakom pripeljali na Bled, kjer je že precej močno deževalo. Ni kazalo, da bi dež ponehal, zato je bil popoldanski nastop odpovedan. Društva so se razhajala. Tudi mi smo se odpeljali z vlakom v Škofjo Loko in dali napreči voz ter se v dežju odpeljali proti Gorenji vasi. Nekako med Škofjo Loko in Poljanami smo opazili, kako plava po narasli Sori lesovje mostu. Kmalu nato smo izvedeli, da je voda odnesla most v Srednji vasi, ki jo veže z Žabjo vasjo. Podjetni in uporni Srednjevaščani so se takoj lotili dela in zgradili tako visok nov most, da je kljuboval veliki poplavi v septembru istega leta. Če bi voda vzela še ta most, ne bi mogli Poljanci ne v Vinharje, ne na Bukov ali Kovski vrh. Leta 1945 so partizani v okupatorjevi ofenzivi zažgali ta most, zgorela pa je samo ena stoga. Pred nekaj leti so ta most, ki je imel

Hiša pri Homcu na Dolenji Dobravi
po povodnji

Voda je odnesla pol hiše gostilne Bogataj (Pri mostarju) v Hobovšah

edini še streho (do poplave leta 1925 so jo imeli skoraj vsi mostovi v Poljanski dolini) izdatno popravili in mu zbetonirali stoge ter napravili pločevinasto streho.

Naj omenim v zvezi s poplavo v septembru 1926, da sem imel pri Fortunovem mlinu v Sestranski vasi, ki so jo s Trato vred po drugi svetovni vojni pripojili h Gorenji vasi, privezan čoln, s katerega sem pred poplavo 1926 z užitkom občudoval v globini treh do štirih metrov četvero sulcev, ki so zelo zapeljevali ribiške tatove. Ko je odneslo Fortunov jez, je voda odtrgala tudi del mlina in z njim moj čoln. Ta čoln je odneslo do Predmosta pri Poljanah in ga postavilo pokonci v naplavljenem kamenju. V bližini stanujoči Bognarjev Miha ga je izkopal in pri odnesenem poljanskem mostu, prek katerega so hodili ljudje iz Predmosta, Hotovlje in Vinharjev, naredil brod in za malo odškodnino, dokler niso naredili zasilnega mostu, prevažal ljudi prek Sore.

Poleg opisanih poplav je Sora še večkrat prestopila bregove in mi delala težave. Tako se mi je zgodilo v jeseni

1936, da je Sora pri prvi hiši na Selu, pri Pintarju ob nalivu prestopila bregova in sem z avtom, ki je bil na srečo zelo visoko od tal, kakih 50 metrov daleč vozil po najmanj eno ped visoki vodi.

V jeseni 1953, ko sem moral nadomestovati žirovskega zdravnika, je tudi zelo lilo in mi je dobri znanec dejal: »Ne vem, če boš prišel danes srečno domov, ker voda izredno hitro narašča.« Mož se ni zmotil in sem takrat zašel v zelo kritičen položaj. Že na Selu sem imel težave, ko mi je voda pritekala pri vratih v avto. Pri Gladkovi bajti na Fužinah me je presenetil zemeljski plaz, ki je nanesel na cesto korenine in grmovje. Blato mi je že pritekalo v avto, ko sem odprl vrata in pogledal, kako bi se rešil, ker je gmota plazu naraščala in je grozilo, da me plaz porine po strmem bregu v Soro. Imel sem srečo: gospodar in gospodinja sta bila doma in smo vsi trije z rovnicami in lopatami uspeli odstraniti korenine, v katere so se zapletla kolesa, skozi plaz pa nam je, seveda z velikim naporom uspelo poriniti voz dalje, da sem prišel z njim na cesto in ves

blaten in z blatom v avtu srečno prispel domov.

Poslej je bila samo še enkrat Sora tako visoka, da je razdirala, bilo je to v jeseni 1962, ko je tako narasla, da je odtrgala polovico brvi ob zdravstveni postaji v Gorenji vasi. Ob podporno bruno na sredi brvi je voda nanesla toliko korenin, da ga je močno narasla Sora prepognila in deloma odnesla 20 cm visoke traverze. Upognila jih je tako, da je bilo kar neverjetno. Ko so to brv potem popravili, so jo zvišali za kak meter, tako, da ni pričakovati, da

bi Sora še kdaj tako narasla, da bi jo mogla odnesti.

Kar se tiče mostov, naj še pripomnim, da je imel streho do leta 1952 še en most, in sicer na Fužini, ki pa se je pod silno težo snega, ki ga je bilo na strehi nad dva metra, podrli. Tudi temu dogodku sem bil priča in le srečnemu naključju se imam zahvaliti, da sem z voznikom in konji odnesel zdravo kožo. Kljub temu, da je bilo takrat toliko snega in smo pričakovali ogromno poplavo, je sneg hitro skopnel, ne da bi povzročil poplave.

Dr. Milan Gregorčič

KAKO SMO V ŽELEZNIKIH OHRANILI PAVŽ

Plemenito delo za vrednotenje kulturno-zgodovinskih dejstev, predmetov in spomenikov je v Železnikih vzniknilo v burnem predvojnem času. Tedaj, ko je življenje železnikarskega proletarca zahtevalo, da se izkoristi vsaka priložnost za iskanje vsakdanjega kruha, tedaj je padla tudi odločitev, da poderejo »turn« v Železnikih, katerega kamenje in železo bi pomenilo nekaj dni obstoja za marsikaterega prebivalca Železnikov. Kot tajnik takratnega prosvetnega društva bi javnosti rad ohranil natančni podatek, kdaj so v Železnikih pričeli rušiti plavž in postopek, kako smo že začeto rušenje preprečili.

Bilo je 14. marca 1941. leta. Že na predvečer mi je nekdo od prebivalcev povedal, da začnejo zjutraj podirati »turn«. Takoj sem sklenil, da storim vse, kar je v mojih močeh, da to rušenje preprečim. Takoj, ko mi je zjutraj čas dopuščal, bilo je to okrog 8. ure, sem s kolesom pohitel na kraj žalostnega prizorišča. Toda ko sem prišel tja, sem videl, da je »turn« že brez strehe. Hitro obrnem kolo in z vso naglico poženem na stanovanje takratnega župana Nika Žumra, mu povem, kaj se na plavžu dogaja, in ga prosim, naj pomaga in ukrepe karkoli, da se rušenje ustavi. Župan Žumer je takoj vzel v roke telefon, poklical sresko načelstvo v Škofji Loki in razložil, za kaj gre. Sreski načelnik (po naše okrajni glavar) Kakelj mu je odgovoril, da on tu ne more poseči vmes, ker ni nobenega odloka, ki bi ščitil take objekte. Žumer takoj zavrti drugo številko in pokliče univerzitetnega profe-

sorja dr. Franceta Steleta, ki je bil pri banovini referent za umetnostno zgodovino. Po razlagi župana je takoj vedel, za kaj gre in v imenu banovine izdal odločbo, ki imenuje plavž za tehnični spomenik. Istočasno naroča škofjeloške mu glavarju Kaklju, naj takoj pošlje žandarmerijo v Železnike na kraj rušenja, da se to takoj ustavi in izda nalog, da plavž postavijo nazaj v prejšnje stanje. Ko sta šla žandarja Maksimovič (padel v Srbiji) in njegov kolega Stojanovič na mesto dogajanja, je bila ura 8 in 40 minut. Bilo je nekaj prerekanja, najhuje se je upiral Tone R. Plavž je bil tedaj porušen že do zgornjih lin (oken) in bolelo me je, ko sem videl, koliko je že škode, toda vseeno srečen, da se je podiranje ustavilo. Samo pičla ura je minila od začetka moje intervencije pa do nastopa žandarjev, pa že takšna škoda. Eno pa lahko z gotovostjo trdim: ko bi ne bil tako hitro ukrepal in ko bi ne imeli takrat v Železnikih župana, kot je bil Niko Žumer, bi bil plavž še istega dne do tal porušen in Železniki bi bili izgubili edinstven tehnični spomenik.

Ko sem se nekoliko umiril, sem napisal dve pismi. Eno je bilo naslovljeno na sresko načelstvo v Škofji Loki, drugo pa na Prosvetno zvezo v Ljubljani. Pismi sta bili naslednje vsebine:

P. n.
Sresko načelstvo
Škofja Loka

14. 3. 1941

Podpisano društvo sporoča naslovu,